

SZOMBATOS KODEXEK.

Dr. GASTER Mózes, a nagybritanniai spanyol és portugál izr. hitközségek főabbija gazdag könyvtárában néhány magyar kéziratot láttam. A tudós tulajdonos szívesen rendelkezésemre bocsájtotta azokat és beleegyezésével tanulmányozhattam azokat. Legyen szabad e helyen e kodexeket leírni és tartalmukat vázolni.

1. Cod. Gaster 1365 szám.

A kézirat Kováts Dánielé volt. Egy helyen olvassuk: «Tudgyatok e ki az Ur Isten. Tud meg hogy kitsoda. Mert nintsen Senki az urnal nagyobb s hatalmasab. Daniel Kováts irta a 813-ik eztendoben marcziusnak első negyedjin». A kézirat maga sokkal régibb. Kezdődik következő bevezető verssel:

Nyugodalomnak agyabol ime felköltem
Szokasombol én uramnak hazaba jöttem
Szükségemben szemeimet rad függesztöttem
Haljad meg Kialtó Szomot Úr igaz Istenem
Testem gonosz.

A Codex tartalma: 1. Baruch könyve. 2. Susannáról szóló elbeszélés. 3. Negyedik toldalék Danielhez. Az Babyloniai Belről. 4. Az Danielhöz ötödik toldalék az Sarkanrol. 5. Sirach könyve 41 rész. 6. Esdrasnac második könyve, mellyet közönségesen Esdras negyedik könyvének neveznek, melly sem az sido sem az görög nyelven nintsen. 7. Tobias könyve. 8. Judith könyve. 8. Esther könyvéhez adatott toldalék. 9. Az Simon főpap könyve, mellyet közönségesen Machabeusok harmadik könyvének neveznek. 10. Az Machabeusok második könyve. 11. Bölcsessegnek könyve. Ez a könyv nincsen sido nyelven, hanem csak görög

nyelven. 12. Más ének mely az tüzes kemenczeben vettetett három ifjaktól mondatot volt ell Dan 3 a 52 and 48.

1. Baruch könyve egészen különbözik az ismert szyr és görög recenzióktól. A kodex csak öt fejezetet tartalmaz. Az ötödikből csak néhány sor van meg. V. Rész. Vesd le a siralomnak es az te gyötrelmednek ruhajat s Jerusalemet, es öltözzél fel a dítőssegeknek ékessegeiben, mellyet neked örökké ad az isten». Ugy látom, hogy a beszédek nem tartalmazznak egyebet, mint szentírásbeli helyeket. Ez a bevezetés: Baruch könyve. I. Rész. Ezek az könyvnek beszédei, mellyeket irott Babyloniában Baruch Neriasnak fia, mely Nerias Mahasiasnak fia vala, ki Sedekhianak fia vala, ki Hasabiasnak fia vala, ki Helkiasnak fia vala. Ötödik esztendőben, hetedik napon, azon időben, melyben meg vettek az Caldeusok Jerusalemet, és tüzzel megégetik.» Baruchnak ezen családfáját nem találjuk. Lehet, hogy összetévesztették Jer. 51. 59. említett Sarajával.

Legyen szabad e helyen a Baruch apokalypsisből itt a bevezető részletet adni:

1. Rész. Ezek az könyvnek beszédei, mellyeket irott Babyloniában Baruch Neriasnak fia, mely Nerias Nahasiasnak fia vala, ki Sedekhianak fia vala, ki Hisabiasnak fia vala, ki Helkiasnak fia vala. Ötödik esztendőben, hetedik napon, azon időben, melyben megvettek az Caldeusok Jerusalemet, és tüzzel megégetik. Ennek awzért a könyvnek beszédit elolvasá Baruch Jechoniasnak az Joachim Iuda királlyá fiának és az egész kösségnek hallására kik az könyvnek hallására özwegyültek vala. Az főfő Népeknek, az királyok fiainak, az vénék és az egész kösségnek hallására kissintol fogva nagyig kik Babyloniában lakoznak vala az Sud vize mellett. Kik sirnak vala és böjtölnek vala és imatkoznak vala az Isten előtt. És szedének pénzt egymáson kinek kinek az ő értéke szerént. (Mellyet küldenek Jerusalemba az Joachim papnak Helchias fiának ki Salon fia vala es az papoknak es az tob kossegnek kik Jerusalemben ő vele edgyetemben talaltatának. Az Iudanak földében az sívan hónap tizedik napján hogy az ő pap helhere állatna az ur házának edényit melyek az templomból kivitetettek vala az ezüst edények, melyeket megcsinaltata Sedechias. Iudanak királya az Josias fia. Minek utánna Nabuchodonozor a Babyloniai király elvivén Jechonját Jerusálemből a Urakkal és az hatalmasokkal megkötözve a kössegetik el vitte volna Babilioniaba.) És ezt izenek: Ime pénzt küldött ti nektek, mellyel vegyetek aldo-

zatokat as mi buncinknek megtisztulasaert, es temjent ajandékot szereztetek és aldozzatok mi urunknak Istenunknek oltaranal. És imatkozatok az Nebuchodonozornak az Babyloniai kiralynak életeiért.

Ha összehasonlítjuk az itt közölt bevezetést a bécsi codex Baruch könyvével (l. VOLF, Régi magyar kodexek I. 56—67. o.) meglepő hasonlatosságot észlelünk.

2. Zsuzsana historiáját (az első nyolc mondat hiányzik) szórul-szóra a Theodotion-féle váriáció szerint fordítja.

3—4. A Bél és Sárkány historiája szintén a Theodotion-féle váriáció után indult. V. 6. avagy nem látod-e, melly sokat eszik es iszik; az eredetiben, hogy minden nap eszik?

5. Sirach könyvének XLI. része igen érdekes, legyen szabad néhány verset e helyen közölni:

Oh Halal, mely szomoru as te emlekezeted, az ő javaiban bekeseggel lako és elő embernek. Az ki gondokkal idestova nem vonatatik, hanem mindenekben jó előmeneteli vagon, és az ki meg ehetik. O Halal melly gyönyörűséges az te itéleted az szükölködő és erejétől megfogyatkozot embernek. Ki vénségében vagon és mindenféle szorgalmatos kétségbe eset, az elvezetette a bekeseges türest. Ne félj a halálnak itéletitől, emlékezzél meg azokról az kik előtted voltanak és az kik utannad menendők! (41. 1—2.)

Az egész részlet a görög szöveg hű fordítása.

6. Az első rész tartalma: Az ur szemére hanyja az népnek az ő nagy hala adatlansagat és gonoszságát, elő számlalja nekie az ő regü sok jó tetemenyét, mellyeknek elő számlalásával az utra akarja őket teríteni. Fenyegeti őket hogyha meg nem térnek elveti őket és más népet választ magának. Az első két fejezet lényegesen eltér az ismert recenzióktól. A kezdet így hangzik: «Második könyve Hezras prophetának Seraja fianak, ki Hazaria fia, ki Hilkias fia, ki Sallum fia, ki Tzadok fia, ki Achitub fia, ki Amarias fia, ki Hazaria fia, ki Meraiot fia, ki Zerachia fia, ki Huzzi fia, ki Bucki fia, ki Abisnah fia, ki Phinies fia, ki Eleazar fia, ki Aron fia, ki Levi nemzetségéből való vala, ki a Medusoknak tartományokban rab volt».

A 3—14. fejezet szórul-szóra megegyezik az ismert latin

kiadással. De a kézirat még egy 15-dik és 16-dik részt is tartalmaz.¹

7. Tobias könyve teljesen azonos a kiadásokkal, 14 fejezetben.

8. Judit könyve a negyedik résszel kezdődik.

9. Az Eszter könyvéhez csatolt toldalékok hat részből állanak, (X—XV. rész a kéziratban) tartalmilag egyeznek a kiadásokkal. Az utóirat a kéziratban a XI. rész elején olvasható.

10—11. A makkabeusok harmadik és második könyvét tartalmazza. Az utóbbi után olvasható: Anno 170 1! Ez valószínűleg a másoló megjegyzése, tehát a kézirat e szerint 1711-ben készült.

12. A Sapientia Salamonis 3—5 fejezeteit tartalmazza.

13. Az utolsó rész Daniel énekét a tüzes kemencében adja, verses formában, az ismert úgynevezett második Daniel-toldalék szerint.

2. Cod. Gaster 1366 szám.

Ez a kézirat a bözöd-újfalusi szombatosok imádságos könyve volt. Kezdődik a reggeli imádsággal. Némely helyen megjegyzi: «Ezeket fen allva szokták mondani háromszor nem szabad az imadkozónak egyebet köziben hallani». Vagy: «Fen allva mondgyak». Máshelyen: «szombaton ezt is mondgyak». Némely helyen az ima tartalma adatik: «Vallás tételre való soltár». «Sok helyekből szedegetett versek». Érdekes a megjegyzés: «It kezdetik derékasan az reggeli imátságna Formája mert a töb Aldasok közt már ezentül akármely szorgalmatosságban is reggel el mondgyák és az után fogjának külső dolgokhoz». Vagy: eddig veszteg ülve szokták mondani mar következik az *hamida* (az úgynevezett 18 benedictió) kit fenálva kezek lábak összetive háromszor napjában el kel mondani». Más helyen: «Itt szokták a törvénybül és a próféták irásabol bizonyos elrendelő részeket

¹ Mint tudjuk a IV. Ezras könyv négy részből áll, a mi kéziratunkban megvan az első rész az u. n. Salathielapokalypsis és a bevezetés L. G. H. Box. The Esra Apokalypse. London. 1912. p. 7.

minden szombaton olvasni bizonyos helyeken ez után mond ezt». Előírja továbbá: «ezt mondgya a gyülekezetnek feje papja». Érdekes a királyért, illetve a fejedelemért és nemzetért való imádság: Ur Isten ki szabadulást adsz a királyoknak és uralkodást a Fejedelmeknek kinek országlássa örökké való országlás, ki meg szabadítottad az te szolgadat a gonosz Fegyvertől ki a tengereken Urat adtál és ösvényeket a szörnyű vizeken te adgyad őrized meg, oltalmazd segellyed és felemeljed, nagyobbat egyed és feljeb feljeb felségesebbe magasztaljad a mii Urunkat királyunkat fejedelmünket R. és F.»

A szombati reggeli imádság után következik az újholdi szombatra való imádság, mely azonban más kéztől ered. Ugyanazon kéztől származik a péntek esti ima.

3. Cod. Gaster Nr. 1346.

A címlapon a hónapok nevét olvassuk ily sorrendben:

Nisan	nálunk	Aprilis	Szent György hava
Ijár	«	Május	Pünkösöd hava
Sivan	«	Junius	Szent Ivan hava
Tumuz	«	Julius	Szent Jakab hava
Avv	«	Augustus	Kis Asszony hava
Elul	«	September	Szent Mihály hava
Tisri	«	October	Mind Szent hava
Hesrau	«	November	Szent Andras hava
Kislau	«	December	Karácsony hava
Tejves	«	Januarius	Boldog Asszony hava
Sivát	«	Februarius	Bőjt elő hava
Avar	«	Martius	Bőjt más hava
Viadar	(nevetlen holnap)		

Továbbá itt találjuk a kalendáriumi szabályokat, melyek a zsidó kalendáriumból ismeretesek. Így pl. a sorsvetésnek innepe, akit Purimnak is hinak azaz Eszter asszony böjtinél, mely meg' vagon írva ezen Eszter Könyvének 9-dik részében. Azt tartják, hogy nem lehet az hétnek második napján, Hétfőn, sem Szeredán, sem Szombathon. E szabályzatok kelete 27. Aug. a 1707.

Más kéztől ered a kézirat címlapja:

Psalterium Davidis

azaz

Magyar Soltár.

Kit az udokbéli historiák értelme az halhatatlan és láthatatlan királynak csak amaz egy bölcs Ur Istennek, akinek egyedül vagon ő magatol halhatatlanság, aki hozzá járulhatatlan fényességben lakik. Az Menynek földnek egy egyedül való hatalmas terem-tőjének és bölcs gondviselőjének, dücsőséges és örökké állandó szént nevének tisztességére, akié a dücsőség, a' tisztesség, az országlás, a birodalom és az hatalom mindörökkön örökké. Amen.

Minden Zsoltár elején megvan az Argumentum. Ilyenformán:

I. Jámbor; Nota: Igaz felség egyedül az Ur egy. II. Istenes az Masiak. III. Mencs futól. IV. Arulok el vesztek. Udvari vadasról. VI. Beteg ember szavah. VII. Az hamis vádra ne báncs. VIII. Mely nagy az Isten. IX. Eöröm ének Goliathról. X. Az latrókat verd meg Isten. XI. Az nap fen meeg. XII. Hazug ez világ. XIII. Soká versz. XIV. Az Pogány Hity. XV. Ez idvezül. XVI. Az jámbor bizhatik. XVII. Mit félsz ha jo vagy és voltál. XVIII. Hogy Isten oltalmazott, tartott, tellyes életedben köszönd meg. XIX. Istenről eegh s ighe szól. XX. Tarts az királt. XXI. Ország jóván eorúlj. XXII. Mely nyomorult az Jámbor de bodog. XXIII. Isten pásztor. XXIV. Sido feo nép. XXV. Jambor bizhatik Istenbe. XXVI. Patvartól ój. XXVII. Eoreom veszély után. XXVIII. Tarts megh. XXIX. Eseo idején mond. XXX. Egisséghe tért. XXXI. Tsak nem késiben esém szegény fejem. XXXII. Az Betegh beoneoss. XXXIII. Az Teremteo Gondviselőis. XXXIV. Jonak és Latornak vége. XXXV. Az Latrot jónak szabad átkoznia. XXXVI. Jónak gonosznak Attya. XXXVII. Ne bánd Jámbor latrok jó szerencsáját. XXXVIII. Betegen bolond eorül. XXXIX. Betegség szemérem. XL. Hálado Betegreol. XLI. Beteg ember tanit. XLII. Innepet szentelj. XLIII. Vigy széken. XLIV. Ország rablásáról Israel sír. XLV. Házásoknak áldomásáról. XLVI. Isten velünk. XLVII. Igéreti igaz. XLVIII. Szállás után Sion. XLIX. Kazdagságban ne bizzál. L. Lészen mindennek törvénye. LI. Az halálos bün ilyen vala. LII. Szent Szinnü. LIII. Saulitae Nota Ps. 14. LIV. Arulook. LV. Jo tételt felejtet kéjla. LVI. Szalat néma galamb. LVII. Budokva marat meg. LVIII. Pokol tanáts. LIX. Vészzenek veszteok. LX. Ha maszor ma is. LXI. Minden bús. LXII. Keoz bátorság. LXIII. Innepet ily. LXIV. Gonosz tanáts. LXV. Békeséggh beöséggh. LXVI. Szabad s uri nép örül. LXVII. It Isten. LXVIII. Keornyeu-leunk az Pogan meeg Ammon is hodlot. LXIX. Ne hadt Jambort veszess hamisat igaz ur. LXX. Jer hamar, LXXI. Nehéz nyomor. LXXII. Vj fejedé-lemért az nép Finitur Orationes et Palm, Davidis sequuntur Asaphi et aliorum. LXXIII. Jámbor kérdi ha Isten néz ide. LXXIV. Nebuchadnezar, Antiochus Titus. LXXV. Uj király int. LXXVI. Jo segid Isten. LXXVII. Két felé tekincs

bus. LXXVIII. Atyánk ez teorvénytek, tanácsátok gyermekteket így. LXXIX. Antiochus ellen. LXXX. Fogattad szabadis. LXXXI. Husvét napján. Uj hold hordás. LXXXII. Urak bírák. LXXXIII. Josapháttéd Ur. LXXXIV. Innepet szentelj. LXXXV. Ha Urád jól lész. LXXXVI. Absalom ellen ez is. LXXXVII. Hier usalem reol. B. LXXXVIII. Nagy beteg vagy, bus esze. LXXXIX. Isten fogadásában kétes sido nemzet budosran mondja fajh.

178—179. Christus helyett királyt irt egy későbbi kéz.

XC. Had lakjam jól mig élek. XCI. Had Istenre magad. XCII. Zombati dolog. XCIII. Isten. XCIV. Hamis bírák Sauliták. XCV—C. Isten az Ur és király az balvanyozó amalékon Ammon nemzetén ládájából. CI. Fejedelem tiszti. CII. Nem hadnak raknunk nisz Siónt. CIII. Agiából költ éneke. CIV. Isten gondja az éleok étekek. CV. Isten jólétét és igaz igéretit emlets innepen. CVI. Vidi hazánkba mint régem feled benneünket. CVII. Budosót foglyot ment udeot vált. CVIII. Másod eoreom. CIX. Hazug fondorlo Doeg átkozot ros. CX. Istenes királyról. CXI. Joel teót, 10 légy. CXII. Az jámbor jól. CXIII. Ur lát ide. CXIV. Jelen ur. CXV. Az igaz Isten dolgos és él. CXVI. Véletlen szaladot. CXVIII. David sok veszély után fen eül inmaron. CXIX. Absalom vagy Saul előt budosva kevánkozik az Satorhoz tanolni s cselekedni jól, mert az Pietas egészen jó. CXX. Nyelv vass. CXXI. Veled az Ur. CXXII. Vigadi ma szent. CXXIII. Babel. CXXVIII. Kunben jól.

124-től egészen 129-ig hiányzik a kéziratból. A könyv végén két lapot találtam, mely szintén ide tartozik.

CXXIV. Had idején. CXXV. Istenes. CXXVI. Édes a haza. CXXVII. Egi segél. CXXIX. Israel. CXXX. Nyomorgo. CXXXI. Alázatos. CXXXII. Sido hit. CXXXIII. Égies. CXXXIV. Pap. CXXXV. Ur dolgait emlídsi. CXXXVI. Az Szent feöld és teremplés feleöl. CXXXVII. Siralom. CXXXVIII. Hierusalem. CXXXVIII. Ur vagyok. CXXXIX. Igaz vagyok Uram. CXL. Hitelkedeök. CXLI. Innepén meszsze CXLII. Igen iyet. CXLIII. Likban szorult. CXLIV. Király és ország. CXLV. Istent ditsird. CXLVI. Meg építhet. CXLVII. Ember nélkül elég. CXLVIII. Minden tisztélye. CXLIX. Makhabaei. CL. Hád után. CLI. Betseült.

A végén következő vers áll:

Regi soli sapienti, Deo immortalis
honor, gloria tribatur in Secula
seculorum Amen:

az az:

Az edgyetlen egy királynak,
Szent népi Jót hangicsálnak,
Mert tölle mindenek álnak,
Reánk is áldások szálnak,

Ez az egy bölcs nagy Ur Isten,
Halhatatlan minden esten,
Tisztesség, dűcsőség légyen,
Néki mind örökké Amen.

Manus suprema operi imposita 20 Augusti Ann. 1704. In N. Emje hora
Duim a circiter Ouodecesima.

Per Petrum Magyari.

Az akrosztikonok jegyzéke már ezért is fontos, mert belőle látjuk, hogy MAGYARI Péter önállóan fordította és versekbe szedte a zsoltárokat.

A nóták közül megemlítendőek:

Ps. XXVI. Jer emlékezzünk keresztény népek. XXXIII. Nagy buval bánattal az Aeneas király. XXXIV. Cursive, Cur numdus militat sub. LXXXI. Xtus feltámadása. LXXXV. Saxonica, Jo kedvedet uram halljuk. CIV. László király ő fogságáról. CXXII. Christus feltámadá mii bűnünket elmosá. CXXVIII. Quer natus in Betlehem. CXXXV. Christus a mii bűneinkért meghala. CXLV. Dicséretes az Xtus ki nekünk születik. CXLVI. Immár kérjük Péter apostolt. CXLVII. Viri venerabiles. CXLIX. Keresztényi könyörület.

A nóták jegyzéke különösen érdekes, mint már e rövid jegyzék-
ből is látható, mert régi magyar egyházi és világi énekekre utalnak.

Ikognografiai szempontból érdekes a kezdbetűk írása.

Ps. CXII.

P
e r
P e
t y
a m
Magyari j
d j
t e s e c u d A 1704 z n y n a s
T o s u u g u o n n a s

vagy Ps. CXIII.

V i g i a z a z u r y E r
i r
t a z o n é p é
M

Eddig terjed a kézirat első része, mely 204 lapból áll.

A következő rész a 133. 138. (2-szer) 30. 12-dik. 79-ik (Fogságból négy kikedző rimmel.) 51. 137. (2-szer) zsoldárokat tartalmazza.

Továbbá benne van: Más ének mely az Tüzes kemencében vetetett három ifjaktól mondatott volt ell. Copit a versum: az urat áldom énekkel mert ő énnékem szabadítottam, P. P. Magjari aláírással.

Áhitatteljes a «Más Beojtre való Ének»-ek, az első MAGYARI Péter kezdő betűivel. A másik nótája: szent Esaias így írt Christusnak.

Ez után olvassuk a 74 zsoldárt: «Uram böldegics ez földön is» akrosztichonnal, a 125. zsoldár fordítását. Következnek szombatra való énekek.

1. Mennyen és földön minden teremtestek,
egységet vallyak csak az egy Istennek,
ily dücsösségét nem adgyák senkinek,
másnak sem többnek.
2. Világ Ura nagy királya,
még semmit nem formált val,
jó kedvéből hogy formála
szent neve szent királyságra.
3. Hald meg szómat szók meg halló nagy Isten
imasságot ki be fogacz kedvesen
nagy dolgokat cselekedő vegetlen,
rettenetes sok csudákat szüntelen.
4. Istenem ne ítélj ros utaimért,
ne mérj rám mérteket sok vétkeimért,
eng(ed') kedvez inkább kiis életemért
és soka fizess érdemem szerént.
5. Földre arccal le borulva szent urat imádom,
a' minden felét felségest lelkeimmel inadom
mert drágáb lelkeimmél nin csen,
hát azzal szolgálom.
6. Nagy Ur Isten ne hagy minket,
ne akarjad veszésünket,
pogan kézbe ne agy minket,
kik csufollják szent nevedet.
7. Engem az munkára,
mint napot világra,
Szent ur Isen teremttél,

még anyám méhében,
sötét hajlékban,
nagy bölcsen el rendelél,
azért te képedre,
hogy kedvedet tegyém
és kovessem nevedet.

8. Isak kötőzése az oltáron.
9. Boejtíre való ének.
10. Más ének.
11. Más ének Ellenségh ellen.
12. 71 zsoltár.
13. Más.
14. Más fegyver ellen való Ének.

Szükségesnek láttam a kéziratot részletesebben ismertetni, mert az író nagyernyei MAGYARI Péter nevét sem SZINNYEI-nél, sem KOHN művében a Szombatosokról nem találtam.

MARMORSTEIN ARTHUR.